

Summary

Bobryk C. Using of the special knowledge for investigation of crimes perfect by criminal organization.

The article is researching the use of specialized knowledge in the investigation of crimes committed by a criminal organization. The main issues relate to the expert in the investigation of crimes committed by a criminal organization.

Key words: criminal organization, expertise, legal expertise, serious crimes expert.

УДК 343.982.9

О. В. КАЛИНОВСЬКИЙ, В. І. ШКОЛЬНИКОВ

Олександр Валерійович Калиновський, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, заступник начальника відділу Національної академії внутрішніх справ

Владислав Ігорович Школьніков, студент магістратури Національної академії внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

На сучасному етапі головним завданням керівників правоохоронних структур України є оптимізація та вдосконалення оперативно-службової діяльності оперативних підрозділів з виявлення, документування, попередження проявів організованої злочинності. Звісно, дане реформування й удосконалення носить комплексний та поступальний характер, але застосування інноваційних методів протидії та запобіганню організованій злочинності має базуватися на досконалому дослідженні досвіду зарубіжних країн в даній сфері.

Недостатній рівень застосування методу кримінального аналізу в оперативно-службовій діяльності правоохоронних органів зумовлює потребу наукового визначення необхідності впровадження даного виду аналізу з метою посилення ефективності протидії та запобіганню організованій злочинності. Інформаційно-пошукові системи, які широко застосовуються, не мають тих інформаційно-аналітичних ресурсів, які необхідні правоохоронним органам України для успішного виконання своїх функціональних обов'язків з боротьби зі злочинністю. Організована злочинність стає дедалі більшою загрозою українському суспільству.

Ми поділяємо думку О. О. Дульського про те, що в Україні спостерігається «занепад оперативно-розшукової діяльності, яка ще і дотепер будеється на застарілих правових та організаційних і тактичних засадах, які дозволяють більш-менш успішно боротися лише із загально кримінальною та економічною злочинністю»¹.

Застосування кримінального аналізу є одним із таких методів, який відрізняється від традиційного криминологічного аналізу. Це обумовлено тим, що правоохоронні органи країн ЄС та США зрозуміли, що організована злочинність за умови глобалізації економіки, безпрецедентної відкритості в торгівлі та фінансових сферах, інформатизації суспільства стала реальною загрозою для національної безпеки окремих країн, правопорядку на регіональному і глобальному рівнях.

Окремі питання застосування кримінального аналізу для протидії організованій злочинності у своїх роботах розглядали такі вчені, як: О. Ю. Бусол, В. І. Василичук, Ф. Вільямс, О. В. Власюк, О. М. Джужа, М. М. Литвин, В. В. Лунєєва, Д. Й. Никифорчук, С. С. Чернявський, О. Ю. Шостко, Як ван Дайк, М. Яніцкі та інші.

Метою нашої статті є визначення поняття, значення та різновидів кримінального аналізу як методу боротьби з організованою злочинністю.

У зв'язку з неможливістю правоохоронним органам ефективно протидіяти організованій злочинності виникла ідея впровадження кримінального аналізу як сучасного методу у сфері запобігання, розкриття та розслідування злочинів, які вчиняються організованими злочинними угрупованнями (далі – ОЗУ). Історично концепція кримінального аналізу полягала у порівнянні вчиненого злочину з іншими подібними випадками на основі особистого досвіду патрульних поліцейських, детективів та адміністраторів поліції тощо². Лише в 1846 р. детективами лондонської поліції використовувалися методи, за допомогою яких здійснювалася класифікація злочинців та злочинів.

Відомий американський поліцейський Август Фольмер вперше в 1906 р. за допомогою аналізу звітів підрозділів поліції за рік визначив на карті місця концентрації злочинних угруповань, що в подальшому допомогло поліцейським ефективно нейтралізувати кримінальні елементи в конкретних місцях їхньої надмірної концентрації. А. Фольмер довів, що на підставі прогнозування повторюваності злочинних проявів, здійснивши їх

детальний аналіз, можна визначити найбільш ефективні напрями зосередження зусиль правоохоронців³. Також слід згадати про перші картографічні методи відображення злочину, які дали змогу аналітикам середини 90-х років XX ст. отримувати тривимірне зображення події⁴. У подальшому правоохоронна система кожної високорозвиненої зарубіжної країни створювала власні підрозділи кримінального аналізу.

В ЄС домінує новий підхід до протидії організованій злочинності, в основі якої лежить оперативна інформація – Intelligence Led Policing. Її філософія полягає в аналізі відомостей, здобутих шляхом специфічної поліцейської діяльності у сфері збирання інформації⁵. Традиційно термін «intelligence» у нас перекладають як «розвідка» чи «розвідувальний», хоча його реальний сенс набагато глибший, адже йдеться про здобуття первинних розвідувальних, оперативних даних у результаті аналітичної обробки та формулювання аналітичних висновків. В світі існують різні моделі та стратегії поліцейської розвідки. Наприклад, у Великобританії – «National Intelligence Model», у США – «National Criminal Intelligence Sharing Plan», є канадська модель SLEIPNIR тощо.

При активному розвитку кримінального аналізу за кордоном слід підкреслити неналежне вітчизняне наукове визначення даного поняття. Зокрема, Інтерполом було прийнято таке визначення терміна «кримінальний аналіз» – ідентифікація та забезпечення спостереження взаємозв'язків між даними щодо злочинів та іншими відомостями, потенційно пов'язаними зі злочинами, у практичній діяльності поліції та судових органів з метою надання допомоги особами, які приймають рішення щодо протидії злочинності, у подоланні невизначеності, а також забезпечення вчасного відвернення загроз й аналітична підтримка оперативної діяльності⁶.

На нашу думку, доцільно дати наступну дефініцію терміну «кримінальний аналіз» – це мисленнєва діяльність працівників правоохоронних органів (аналітиків), що полягає у перевірці, оцінці та інтерпретації інформації про протиправні, кримінально карані діяння окремих осіб та груп, яка отримана в ході проведення оперативно-розшукової діяльності чи під час досудового розслідування, а також у встановленні суттєвих зв'язків між вищевказаною інформацією з метою їх подальшого використання для визначення тактичних і стратегічних напрямів протидії та запобігання злочинності.

Розрізняють два основних види кримінального аналізу – оперативний і стратегічний⁷. У цьому контексті слід зазначити, що загальноєвропейська практика не розмежовує оперативний кримінальний аналіз від тактичного. Наприклад, в поліції Румунії та Великобританії розрізняють оперативний, тактичний та стратегічний кримінальний аналіз.

Особливість тактичного кримінального аналізу полягає в аналітичній підтримці проведення спеціальних операцій, аналізу оперативної обстановки з урахуванням місць концентрації злочинної діяльності для правильного розподілу сил та засобів правоохоронного органу тощо. Наприклад, канадська модель тактичного аналізу SLEIPNIR («Матриця вимірювання можливостей ОЗУ») здійснює оцінку характеристик складу, організаційної структури, форм та методів протиправної діяльності ОЗУ за конкретними критеріями (зв'язки з іншими ОЗУ, географічний розподіл ОЗУ, використання експертних знань ОЗУ, використання корупції та насильства, використання легальних підприємств, інформаційно-комунікаційних технологій, контррозвідка, стійкість, чисельність тощо).

Але ми підтримуємо загальноєвропейську модель згідно з якою тактичний є складовою частиною оперативного кримінального аналізу.

Оперативний кримінальний аналіз спрямований на підтримку проведення окремих слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій, здійснення оперативно-розшукових заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». Для України оперативний кримінальний аналіз набуває актуального значення після підписання 14 грудня 2016 р. Угоди між Україною та Європолом про оперативне співробітництво, яка визначає порядок обміну інформацією щодо конкретних кримінальних розслідувань, у тому числі – персональних даних. У свою чергу, це надасть змогу здійснювати обмін і аналіз оперативної інформації з метою проведення масштабних спільних операцій щодо боротьби з організованою злочинністю.

В оперативному кримінальному аналізі використовуються різні аналітичні методи. *Аналіз події* дає змогу виділяти суть з безлічі поєднаних між собою подій з метою:

- встановлення інформаційних прогалів, що повинні виявити певний часовий інтервал;
- встановлення «почерку» події;
- відтворення злочинних дій;
- встановлення зв'язку між особами та місцем події, з урахуванням дати та часу;
- встановлення зв'язку між особами, які брали участь у спільній зустрічі, відвідували одну адресу і т.п.;
- відтворення події до та після вчинення злочину.

Аналіз потоків спрямований на: розділення процесів на окремі події та дії; відслідковування переміщення товарів між суб'єктами; визначення логічних зв'язків; виявлення прогалів в інформації.

Аналіз маршрутів використовується для визначення найшвидшого, найкоротшого та оптимального шляху з урахуванням конкретних деталей. У правоохоронній діяльності він використовується для визначення можливих шляхів пересування підозрюваних між двома чи більше географічними точками. Інформація щодо маршруту транспортного засобу (далі – ТЗ) також використовується для створення ретроспективи (часових) рамок переміщення авто та карти для візуалізації транзитних маршрутів, місць зупинки та часу стоянки.

Аналіз моделей / форм злочинності визначає характер і масштаби виникаючих та поточних тенденцій злочинності, пов'язаних злочинів і подій, місць концентрації діяльності й спільні характеристики / характер правопорушників та злочинної поведінки.

Аналіз телефонних дзвінків проводиться з метою визначення географічного розташування особи під час здійснення телефонних дзвінків; визначення ймовірного проживання користувача телефонного номеру; встановлення карти-переміщення особи.

Щодо стратегічного кримінального аналізу, то останній забезпечує прийняття рішень, які мають довгострокові цілі, визначають пріоритетні напрями боротьби зі злочинністю тощо. Актуальним прикладом стратегічного аналізу є звіт Європолу «Оцінка загроз тяжких злочинів та організованої злочинності» (SOCTA), метою якого є аналіз характеру або типу загроз ОЗУ, сфер впливу тяжких злочинів та організованої злочинності, аспектів загроз ОЗУ тощо. Характерна особливість такого звіту полягає в меті даного документа – не боротьба з діяннями членів ОЗУ, а нейтралізація чинників і ліквідація умов, що сприяють розширенню та зміцненню її ресурсної бази.

Слід зазначити, що зміст стратегічного та оперативного кримінального аналізу відрізняється за цілями, терміном дії та масштабами протидії організованій злочинності. Якщо оперативний кримінальний аналіз визначає рекомендації для проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, може встановити психологічні особливості злочинця, структуру і роль конкретного ОЗУ, то стратегічний кримінальний аналіз визначає суть, обсяг, динаміку та подальший розвиток ОЗУ на окремій території за конкретний проміжок часу (або в цілому в країні), встановлює загальні риси особи, яка вчинює один і той самий вид злочину, визначає тактику та методи ведення оперативно-розшукової справи, досудового розслідування з точки зору їх удосконалення⁸. Загалом стратегічний кримінальний аналіз забезпечує прийняття рішень, які мають довгострокові цілі, визначають пріоритетні напрями боротьби зі злочинністю тощо. Як правило, інформація, яка здобута від стратегічного кримінального аналізу, носить планувальний, оцінювальний, керівний або контрольний характер. Як оперативний, так і стратегічний кримінальний аналіз виступає актуальним інструментом опрацювання великої кількості інформації про діяльність ОЗУ⁹.

Отже, принципи діяльності правоохоронної системи України в основному орієнтовані на роботу за «реактивним» принципом (реагування на подію) замість того, щоб розвиватися у напрямі попередження, як це передбачено сучасним підходом до організації діяльності правоохоронних органів у країнах ЄС. Метою кримінального аналізу повинно стати збирання, порівняння, аналіз і розповсюдження даних стосовно злочинності, слідчо-оперативної практики з метою їх застосування для проактивної (випереджувальної) правоохоронної діяльності.

Як підсумок, слід підкреслити, що значення кримінального аналізу в протидії організованій злочинності правоохоронними органами будь-якої держави полягає в наступному:

1) кримінальний аналіз дає змогу за наявності фрагментарної інформації, здобутої як з відкритих джерел, так і негласним способом, встановити потенціал і наміри ОЗУ, відтворити дії злочинців;

2) на сучасному етапі криптоаналіз стає актуальною сферою діяльності аналітиків, оскільки злочинці дедалі частіше використовують методи забезпечення конфіденційності, цілісності й автентичності злочинної інформації;

3) кримінальний аналіз допомагає керівництву правоохоронного органу приймати правильні рішення в сфері боротьби з організованою злочинністю;

4) кримінальний аналіз надає підтримку слідчому, оперативному працівнику в здійсненні слідчо-оперативної роботи шляхом узагальнення здобутої інформації про ОЗУ та надання рекомендації з проведення конкретних слідчих (розшукових) або негласних (слідчих) розшукових дій, оперативно-розшукових заходів з урахуванням психології конкретного злочинця, особливостей та структури ОЗУ тощо;

5) транснаціональний характер ОЗУ, особливо мережного характеру, створює велику проблему для правоохоронних органів, адже значний обсяг інформації про діяльність ОЗУ, для якої характерними є як вітчизняні, так і іноземні особливості соціально-економічних, культурних, психологічних умов життя людей, створює проблему для розуміння слідчим, оперативним працівником процесів, що відбуваються в середовищі ОЗУ. Все це впливає на правильність визначення причин, намірів та способів діяльності ОЗУ.

¹ Дульський О. О. Першочергові заходи протидії організованій злочинності і корупції на сучасному етапі [Текст] / О. О. Дульський // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2006. – Вип. 13. – С. 35

² Власюк О. В. Використання кримінального аналізу у боротьбі зі злочинністю: виникнення та становлення / О. В. Власюк // Університетські науки й записки. – 2012. – № 4 (44). – С. 352

³ Август Фольмер. Великий новатор [Електронний ресурс] Лабораторія правди, ООО “Полиграф”. – Режим доступу: http://www.ordal.ru/august_vollmer.php – Заголовок з екрана.

⁴ Regoinal Crime Analysis GIS(RCAGIS): Environmental Systems Research Institute (ESRI) Map Objects-based system [Електронний ресурс] ICPSR. – Режим доступу: <http://www.icpsr.umich.edu/icpsrweb/NACJD/studies/3372> – Заголовок з екрана.

⁵ Tilley N. Problem-Oriented Policing, Intelligence-Led Policing and the National Intelligence Model [Електронний ресурс] / N. Tilley // UCL Jill Dando Institute of Crime Science. – Режим доступу: <https://pdfs.semanticscholar.org/bb06/7c510c954889cd85be02890e6cb698e70ddf.pdf> – Заголовок з екрана.

⁶ Criminal Intelligence Analysis [Електронний ресурс] // Interpol. – Режим доступу: <https://www.interpol.int/INTERPOL-expertise/Criminal-Intelligence-analysis> – Заголовок з екрана.

⁷ Литвин М. М. Методологічні основи реформування системи охорони державного кордону України: дис. ... д-ра наук з державного управління: 21.07.05 / М. М. Литвин. – Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2010.

⁸ Сокрут Б. В. Управління ризиками організованої злочинності в Україні / Б. В. Сокрут. – К.: ВАІТЕ, 2013. – 380 с.

⁹ Яніцкі М. Оперативний кримінальний аналіз. Міжнародна організація з міграції / М. Яніцкі. – К., 2009.

Резюме

Калиновський О. В., Школьніков В. І. Використання методу кримінального аналізу для протидії організованій злочинності.

Стаття присвячена визначенню поняття, значення та різновидів кримінального аналізу як методу боротьби з організованою злочинністю.

Ключові слова: кримінальний аналіз, організована злочинність, правоохоронна система, аналітичний метод, «проактивний» метод.

Резюме

Калиновський А. В., Школьніков В. И. Использование метода криминального анализа для противодействия организованной преступности.

Статья посвящена определению понятия, значение и разновидностей криминального анализа как метода борьбы с организованной преступностью.

Ключевые слова: криминальный анализ, организованная преступность, правоохранительная система, аналитический метод, «проактивный» метод.

Summary

Kalynovskyi A., Shkolnikov V. Using criminal analysis for combating organized crime.

The article is dedicated to definition, significance and kinds of criminal analysis as a method of combating organized crime.

Key words: criminal analysis, organized crime, law enforcement system, analytical method, «pro-active» method.

УДК343.121.4(477)

І. В. МУДРАК

*Інна Василівна Мудрак, кандидат юридичних наук,
доцент Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ПРОБЛЕМАТИКА ОСКАРЖЕННЯ ПОТЕРПІЛИМ НЕДОТРИМАННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., ратифікована ВРУ 17.07.1997 р., у ч. 1 ст. 6 встановлює: «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним відповідно до закону». Ця вимога спрямована на швидкий захист судом порушених прав особи, оскільки будь-яке зволікання може негативно позначитися на правах, що підлягають захисту¹. Крім того, у справі «Perez v. France» Європейський суд з прав людини чітко вказав, що гарантії, котрі містяться у ст. 6 Конвенції, стосуються також особи, яка звертається із заявою про відкриття кримінальної справи, наголосивши, що саме такий підхід відповідатиме меті належного забезпечення прав потерпілого у кримінальному процесі².

Згідно зі ст. 2 КПК України «завданнями кримінального судочинства є ... забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб» до потерпілого «була застосована належна правова процедура»³, а отже засада розумності строків кримінального провадження прямо впливає із завдань кримінального провадження та є одним із елементів права на справедливий судовий розгляд. Частина 1 ст. 7 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. також вказує на те, що кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом⁴. Отож, невиконання приписів Конвенції та протоколів до неї разом із неврахуванням практики ЄСПЛ означатиме виключно недотримання Україною взятих на себе зобов'язань у сфері захисту прав людини.

Актуальність теми дослідження пов'язана з проблематикою недотримання розумних строків під час досудового провадження, процесуальним регулюванням відновлення права потерпілого на розумний строк провадження, недотриманням розумного строку під час провадження в суді першої інстанції, що пов'язано з окремими проблемами та прогалинами чинного кримінального процесуального законодавства та необхідністю їх вирішення. Все це вказує на проблематику оскарження потерпілим недотримання розумних строків під час здійснення кримінального провадження.

© І. В. Мудрак, 2017